

HJALMAR SÖDERBERG

Doktor Glas

AVSNITT 2: 28 juni – 2 juli

28 juni.

På min kvällspromenad i afton kom jag förbi Grand Hôtel; där satt Klas Recke vid ett bord på trottoaren, ensam med en whisky. Jag fortsatte ännu några steg, så vände jag om och tog plats vid ett bord i närheten för att iakttaga honom. Han såg mig icke, eller ville icke se mig. Den lilla kvinnan har naturligtvis berättat för honom om sitt besök hos mig och om det lyckliga resultatet – för det senare är han förmodligen tacksam, men det gör honom kanske litet obehag att veta, att det finns en som är invigd i hemligheten. Han satt orörlig och såg ut över strömmen och rökte på en mycket lång och smal cigarr.

Det gick en tidningspojke förbi; jag köpte ett Aftonblad att begagna till skyddande förklädnad och betraktade honom över tidningskanten. Och åter for det igenom mig samma tanke som då jag för många år sedan såg honom för första gången: varför har den mannen fått just det ansikte, som jag borde ha haft? Så ungefär skulle jag se ut, om jag kunde göra om mig själv. Jag, som på den tiden led så bittert av att jag var ful som hin onde¹. Nu gör det mig detsamma.

Jag har knappt sett en vackrare man. Kalla, ljusgrå ögon, men i en inramning som gör dem drömmande och djupa. Alldeles raka och horisontala ögonbryn, som gå långt bortåt tinningarna; en marmorvit panna, ett mörkt och rikt hår. Men i ansiktets nedre hälft är munnen det enda som är fullkomligt vackert, eljest² finns där några små bizarrerier, en

¹ *hin onde*: djävulen

² *eljest*: annars

oregelbunden näsa, en mörk och liksom förbränd hy, kort sagt allt som behövs för att rädda honom från det slags felfria skönhet, som mest väcker löje³.

Hur ser den mannen ut inuti? Det vet jag så gott som ingenting om. Jag vet bara att han gäller för att vara ett mycket gott huvud, ur vanlig karriärsynpunkt sett, och jag tror mig minnas, att jag oftare har sett honom i sällskap med hans överordnade i departementet⁴, där han tjänstgör, än med hans jämnåriga kamrater.

Det for hundra tankar igenom mig när jag såg på honom, där han satt orörlig med blicken ut i det obestämda – sitt glas rörde han icke, och cigarren höll på att slockna. Hundra gamla drömmar och fantasier vaknade på nytt, när jag tänkte på det liv som är hans och jämförde det med mitt eget. Ofta har jag sagt till mig själv: begäret är det ljuvaste i världen och det enda som en liten smula kan förgylla upp detta eländiga liv; men begärets tillfredsställelse måtte det inte vara mycket bevänt med, att döma av alla dessa konsuler⁵ och generalkonsuler som i den vägen icke neka sig något och som likväl aldrig ha ingivit mig någon avund. Men när jag ser en man sådan som han därborta, känner jag en bitter avund längst inne. Det problem, som förgiftade min ungdom och som tynger mig ännu långt in i mannaåren, har för honom löst sig av sig själv. Det är sant, det har det väl också gjort för de flesta andra, men den lösningen på problemet inger mig icke avund, utan äckel, eljest⁶ skulle det för länge sedan vara löst också för mig. Men honom har kvinnornas kärlek ända från början fallit till som en naturlig rätt, aldrig har han stått i valet mellan hunger och ruttet kött. Jag tror knappt heller att han någonsin har hunnit med att tänka särdeles mycket, aldrig har han fått tid att låta reflexionen drypa gift i sitt vin. Han är lycklig, och honom avundas jag.

Och jag tänkte också med en frysning på henne, på Helga Gregorius, jag såg hennes lyckodränkta blick genom skymningen. Ja, de två höra ihop, det är naturligt urval. – Gregorius; varför skall hon släpa det namnet och den människan med sig genom livet? Det är ju meningslöst.

³ *löje*: hån, skratt. *väcka löje* = uppfattas som löjlig

⁴ *departement*: en avdelning i riksdagen

⁵ *konsuler*: en konsul; en generalkonsul: olika tjänstemän inom utrikesförvaltningen, diplomater

⁶ *eljest*: annars

Det började skymma, det föll ett rött aftonsken över den sotflammiga slottsfasaden. Det gick människor förbi på trottoaren; jag lyssnade till deras röster, det var magra yankees med sin suddiga slang, små feta handelsjudar med sina nasaltoner och vanligt borgarfolk med belåtna lördagsaftonstonfall i rösten. En och annan nickade åt mig och jag nickade tillbaka, en och annan lyfte på hatten, och jag lyfte på min hatt. Några bekanta slog sig ned vid ett bord alldeles intill mitt, det var Martin Birck och Markel och en tredje herre, som jag har träffat någon gång, men vars namn jag har glömt eller kanske aldrig vetat – han är mycket flintskallig, och när jag har träffat honom förut har det varit inomhus, därför kände jag inte igen honom förr än han tog av sig hatten för att hälsa. Recke nickade åt Markel, som han känner, och reste sig strax efteråt för att gå. Då han kom nära mitt bord, tycktes han plötsligt känna igen mig och hälsade ytterst artigt, men litet främmande. Vi voro du i Uppsala, men det har han glömt.

Sällskapet bredvid började genast tala om honom, så snart han var utom hörhåll, och jag hörde den flintskallige herrn vända sig till Markel och fråga:

– Jaså, du känner den där Recke, det lär ju vara en framtidsman – det sägs att han är ärelysten?

Markel: – Ja, ärelysten ...Om jag skall kalla honom ärelysten så är det väl mest för vår stora vänskaps skull, annars uttrycker man sig nog riktigare om man säger, att han vill komma fram. Ärelystnad är något så sällsynt. Vi ha vant oss att kalla en person för ärelysten om han vill bli statsråd. Statsråd, vad är det? Inkomster som en mindre grosshandlare och knappt så mycket makt att han kan hjälpa fram sina släktingar, långt mindre driva igenom sina idéer, om han har några. Det hindrar naturligtvis inte att jag själv gärna skulle vilja bli statsråd, det är ju alltid en förmånligare plats än den jag har – men man skall bara inte kalla det ärelystnad. Det är något annat. På den tiden då jag var ärelysten gjorde jag upp en för resten mycket vackert uttänkt plan att erövra hela jorden och ordna om förhållandena, så att allt blev som det skulle vara; och när det så till sist blev så bra, att det nästan började bli tråkigt, då skulle jag stoppa på mig så mycket pengar jag behövde och smyga mig bort, försvinna i

någon miljonstad och sitta i ett kaféhorn och dricka absint och ha min glädje av att se på hur galet allting gick sedan jag drog mig tillbaka ... Men jag tycker nu om Klas Recke i alla fall, därför att han är vacker, och därför att han har en ovanlig talang att ställa det litet hyggligt och trevligt för sig här i jämmerdalen⁷.

Ja, Markel; han är sig lik i det hela. Han är politiker i en stor tidning nu och skriver ofta i upprymd sinnesstämning artiklar, som äro ämnade att läsas på allvar och som ibland också förtjäna det. Litet orakad och ruggig om förmiddagarna, men alltid elegant om kvällarna och med ett humör, som lyser upp samtidigt med gaslyktorna. Bredvid honom satt Birck med frånvarande ögon, klädd i en stor regnkappa mitt i värmen; han drog den omkring sig med en frusen gest.

Markel vände sig till mig och frågade vänligt om jag ville slå mig ner i en utvald krets av gamla alkoholister. Jag tackade och svarade, att jag strax skulle gå hem. Det var också min mening, men jag kände i verkligheten ingen längtan efter mina ensamma rum, jag satt ännu länge kvar och lyssnade till musiken från Strömparterren, som tydlig och stark trängde fram genom den kvällstysta staden, och jag såg hur slottet speglade sina blinda och stirrande fönsterrader i strömmen – ty det är ingen ström just nu, den ligger blank som en skogstjärn⁸. Och jag såg på en liten blå stjärna som stod och darrade över Rosenbad. Jag hörde också på samtalet vid bordet bredvid. De talade om kvinnorna och om kärleken, och frågan gällde, vad som är den viktigaste förutsättningen för att man skall kunna ha riktigt roligt med en kvinna.

Den flintskallige herrn sade: Att hon är sexton år, att hon är svarthårig och mager, och att hon har ett hett blod.

Markel, med ett drömmande uttryck: Att hon är tjock och mullig.

Birck: Att hon håller av mig.

2 juli.

Nej, detta börjar bli ohyggligt. Åter stod fru Gregorius i mitt rum i dag, vid tiotiden på morgonen. Hon såg blek och förstörd ut, och ögonen stirrade

⁷ *jämmerdalen*: jorden som en plats där man bara lider

⁸ *skogstjärn*: liten sjö i skogen

så stora emot mig. Hur är det, frågade jag ovillkorligen, vad har hänt – har det hänt något?

Hon svarade, lågt:

– I natt tog han mig med våld. Så gott som med våld.

Jag satte mig i min stol vid skrivbordet, min hand fingrade visst med en penna och en papperslapp, som om jag tänkte skriva ett recept. Hon satte sig i ett soffhörn. – Stackars liten, sade jag, liksom för mig själv. Jag kunde icke hitta på något annat att säga.

Hon sade:

– Jag är gjord att trampas på.

Vi tego ett ögonblick, så började hon berätta. Han hade väckt henne mitt i natten. Han hade inte kunnat somna. Han tiggde och bad; han grät. Han talade om att hans salighet⁹ stod på spel, han visste inte vilka svåra synder han kunde komma att begå, om hon inte gjorde honom till viljes. Det var hennes plikt att göra det, och plikten gick före hälsan. Gud skulle hjälpa dem, Gud skulle göra henne frisk i alla fall.

Jag satt stum av häpnad.

– Är han då en hycklare? frågade jag.

– Jag vet inte. Nej, det tror jag inte. Men han har vant sig att begagna Gud till allt möjligt, som det bäst passar sig för honom. Det göra de alltid, jag känner ju så många präster. Jag hatar dem. Men han är ingen hycklare, tvärtom, han har visst alltid ansett det som något självklart att hans religion är den rätta, och snarare tror han att de som förkasta den måste vara bedragare, elaka människor, som ljuga med flit för att föra andra i fördärvet.

Hon talade lugnt, bara med en liten darrning i rösten, och det hon sade överraskade mig på ett sätt; jag hade icke vetat förr, att denna lilla kvinnoavarelse tänkte, att hon kunde bedöma en man, sådan som den hon talade om, så klart och liksom utifrån, fast hon ju måste känna ett dödligt hat till honom, en djup vämjelse¹⁰. Jag kände vämjelsen och hatet i hennes rösts darrning och i alla hennes ord, och det smittade också mig, medan hon berättade saken till slut: hon ville stiga upp, klä på sig, gå ut, gå ute på

⁹ *hans salighet* här: hans chans att komma till himmelriket efter döden

¹⁰ *vämjelse*: äckel

gatan hela natten tills det blev morgon; men han höll henne fast, och han var stark, han släppte henne icke – – –

Jag kände att jag blev het, mina tinningar bultade. Jag hörde en röst inom mig så tydligt, att jag nästan blev rädd för att jag tänkte högt, en röst som viskade mellan tänderna: Akta dig, präst! Jag har lovat den lilla kvinnan där, den lilla kvinnoblomman med det ljusa silkesåret, att jag skall skydda henne mot dig. Akta dig, ditt liv är i min hand om jag vill, jag kan göra dig salig¹¹ förr än du önskar. Akta dig, präst, du känner mig inte, mitt samvete har inte den ringaste likhet med ditt, jag är min egen domare, jag är av en människosort som du inte anar att den finns till!

Satt hon verkligen och lyssnade till mina hemliga tankar? Det gick en liten isning igenom mig, när jag plötsligt hörde henne säga:

– Jag skulle kunna mörda den mannen.

– Kära fru Gregorius, svarade jag småleende, det är ju ett talesätt naturligtvis, men man bör inte begagna det ens som sådant.

Jag hade så när sagt: allra minst som sådant.

– Men – fortsatte jag nästan i samma andedrag, för att vika in på ett annat ämne – men säg mig, hur gick det egentligen till att ni blev gift med pastor Gregorius? Påtryckning från föräldrarna, eller kanske ett litet konfirmationssvärmeri?¹²

Hon skakade till som av en frysning.

– Nej, ingenting av allt detta, sade hon. Det skedde så besynnerligt, det var ingenting sådant som ni kan gissa er till eller förstå av er själv. Jag var naturligtvis aldrig kär i honom, aldrig det ringaste. Inte ens den vanliga flickförtjusningen för konfirmationsprästen – ingenting alls. Men jag skall försöka berätta och förklara alltsammans för er.

Hon makade sig längre in i soffhörnet och satt där hopkrupen som en liten flicka. Och med en blick, som såg förbi mig och ut i det obestämda, började hon tala.

– Jag var så lycklig i min barndom och min första ungdom. Den tiden står för mig som en saga, när jag tänker på den. Alla tyckte om mig, och jag höll av alla och trodde alla om gott. Så kom den där åldern, ni vet. Men det

¹¹ *göra någon salig*: skicka någon till paradiset, mörda någon

¹² *svärmeri*: liten förälskelse

gjorde ingen förändring i början, jag var ännu alltjämt lycklig, ja lyckligare än förut – ända till mitt tjugonde år. En ung flicka har också sin sinnlighet, det förstår ni nog, men i den allra första ungdomen gör den henne bara lycklig. Åtminstone var det så med mig. Blodet sjöng i mina öron, och jag sjöng också själv – sjöng ständigt, när jag gick i mina sysslor i hemmet, och smågnolade när jag gick på gatan ... Och jag var jämt förälskad. Jag hade växt upp i ett mycket religiöst hem; men jag trodde ändå inte att det var någon så förfärligt svår synd att kyssas. När jag var förälskad i någon ung man och han kysste mig, så lät jag det ske. Jag visste ju också att det fanns något annat, som man måste akta sig för och som var en förfärlig synd, men det stod för mig som något så oklart och avlägset, och det frestade mig inte. Nej, inte alls; jag förstod inte ens att det kunde fresta någon, jag trodde bara att det var något som man måste underkasta sig när man var gift och skulle ha barn, men ingenting som kunde ha någon betydelse i och för sig. Men när jag var tjugu år blev jag mycket förälskad i en man. Han såg bra ut och var god och fin – åtminstone trodde jag det då, och jag tror det ännu när jag tänker på honom. Ja, det måste han vara – han gifte sig sedan med en ungdomsväninna till mig, och han har gjort henne mycket lycklig. – Det var en sommar vi träffades, på landet. Vi kysstes. En dag förde han mig med sig långt in i skogen. Där försökte han förföra mig, och det var nära att han hade lyckats. O, om han hade lyckats, om jag inte hade sprungit min väg – vad allting kunde vara annorlunda då mot nu! Då hade jag kanske blivit gift med honom – åtminstone hade jag aldrig blivit gift med den, som nu är min man. Jag hade kanske fått små barn och ett hem, ett verkligt hem; aldrig hade jag då behövt bli en otrogen hustru. – Men jag blev alldeles vild av blygsel och förskräckelse, jag vred mig ur hans armar och sprang min väg, sprang för brinnande livet.

Det kom en förfärlig tid sedan. Jag ville inte se honom mera, vågade inte se honom. Han sände mig blommor, han skrev brev på brev och bad mig förlåta. Men jag trodde att han var en usling; breven svarade jag inte på, och blommorna kastade jag ut genom fönstret. – Men jag tänkte på honom, ständigt. Och nu var det inte längre bara kyssar jag tänkte på; nu visste jag vad frestelsen var. Jag kände det som om det hade försiggått en förändring med mig, fast ingenting hade skett. Jag föreställde mig att man

kunde se det på mig. Ingen kan förstå hur jag led. På hösten, när vi hade flyttat in till staden, var jag ute och gick ensam en eftermiddag i skymningen. Blåsten pep kring husknutarna, och det föll en regndroppe då och då. Jag kom in på den gatan, där jag visste att han bodde, och förbi huset. Jag stannade och såg att det lyste i hans fönster, jag såg hans huvud i lampskenet, lutat över en bok. Det drog mig som magnet, jag tyckte att det skulle vara så bra att vara därinne, hos honom. Jag smög mig in genom porten och uppför halva trappan – där vände jag om.

Om han hade skrivit till mig i de dagarna, skulle jag ha svarat. Men han hade tröttnat på att skriva och aldrig få svar, och sedan träffades vi aldrig – inte på många år, och då var ju allting så annorlunda.

Jag har visst redan sagt er, att jag var mycket religiöst uppfostrad. Nu sjönk jag alldeles ner i religionen, jag blev sjuksköterskeelev, men måste sluta därför att min hälsa hade blivit klen; så var jag åter hemma, gick i mina sysslor där i hemmet som förut och drömde och längtade och bad Gud befria mig från mina drömmar och min längtan. Jag kände att det som var var outhärdligt, att en förändring måste ske. Så en dag fick jag veta av far, att pastor Gregorius hade begärt mig till hustru. Jag stod alldeles häpen, han hade aldrig närmat sig till mig på något sådant sätt att jag kunnat ana något. Han hade umgåtts länge hos oss, mor beundrade honom, och far var lite rädd för honom, tror jag. Jag gick in i mitt rum och grät. Det var alltid något hos honom som bjöd mig emot på ett särskilt sätt, och jag tror att det just var detta som gjorde att jag till sist bestämde mig för att säga ja. Ingen lade något tvång på mig, ingen övertalade mig. Men jag trodde att det var Guds vilja. Man hade ju lärt mig att tro, att Guds vilja alltid var det, som allra mest bjöd vår egen vilja emot. Ännu natten förut hade jag ju legat vaken och bett till Gud om befrielse och ro. Jag trodde nu, att han hade hört mina böner – på sitt sätt. Jag tyckte mig se hans vilja lysa alldeles klart för mina ögon. Jag trodde, att vid den mannens sida skulle min längtan slockna och mina begär dö bort, och att det var på det sättet Gud hade ordnat det för mig. Och att han var en god och bra man var jag ju säker på, eftersom han var präst.

Det gick ju annorlunda. Han kunde icke döda mina drömmar, han kunde bara smutsa dem. I stället dödade han så småningom min tro. Det

är det enda jag kan tacka honom för, ty jag längtar inte tillbaka till den. När jag nu tänker på den, förefaller den mig bara besynnerlig. Allt det som man längtade efter, allt som var ljuvt att tänka på, det var synd. En mans famntag var synd, om man längtade efter det och gärna ville det; men om man fann det oskönt och motbjudande, ett gissel, en plåga, ett äckel – då var det synd att icke vilja det! Säg, doktor Glas, är inte det besynnerligt?

Hon hade talat sig varm och het. Jag nickade åt henne över glasögonen:

– Jo, nog är det besynnerligt.

– Eller säg, tror ni att min kärlek nu är synd? Den är inte bara lycka, den är kanske mera ångest, men tror ni att den är synd? Om den är synd, då är allt hos mig synd, eftersom jag inte kan upptäcka något hos mig, som är bättre eller värdefullare än den. – Men det förvånar er kanske att jag sitter här och talar med er om detta. Jag har ju nu en annan att tala med. Men när vi träffas är tiden så kort, och han talar så litet med mig – hon rodnade plötsligt – han talar så litet med mig om det, som jag mest tänker på.

Jag satt lugn och tyst med huvudet i handen och betraktade henne genom halvslutna ögonlock, där hon satt i mitt soffhörn, blommande röd under det stora gula håret. Jungfru Sammetskind. Och jag tänkte: om det nu vore för mig hon kände så, att tiden icke räckte till för att tala. När hon nu börjar tala härnäst – så tänkte jag – då går jag fram till henne och sluter till hennes mun med en kyss. Men hon satt tyst nu. Dörren stod halvöppen till det tomma väntrummet, och jag hörde min hushållerskas steg i korridoren.

Jag bröt tystnaden:

– Men säg mig, fru Gregorius – har ni aldrig tänkt på skilsmässa? Ni är ju inte bunden vid er man av något ekonomiskt nödtvång – er far lämnade ju förmögenhet efter sig, ni var enda barnet, och er mor lever ännu, i goda omständigheter, inte sant?

– Ack, doktor Glas, ni känner honom inte. Skilsmässa – en präst! Han skulle aldrig gå in på det, aldrig, vad jag än gjorde, vad som än hände. Han skulle hellre »förlåta» mig sju och sjuttio resor, och upprätta mig och allt möjligt ... Han skulle vara i stånd till att hålla förböner för mig i kyrkan. – Nej, jag är gjord att trampas på.

Jag reste mig:

– Ja, kära fru Gregorius, hur vill ni att jag skall göra nu? Nu ser jag ingen utväg mera.

Hon skakade rådvill på huvudet.

– Jag vet inte. Jag vet ingenting mera. Men jag tror att han kommer hit till doktorn i dag, för sitt hjärta; han talade om det i går. Kunde ni inte säga honom något ännu en gång? Men naturligtvis utan att låta honom ana att jag har varit här i dag och talat med er om detta?

– Ja – vi få se.

Hon gick.

Då hon hade gått, tog jag till ett häfte av en facktidskrift för att förströ mig. Men det hjälpte inte, jag såg henne alltjämt för mig, såg henne sitta uppkrupen där i soffhörnet och berätta om sitt öde och om hur det gick till, att hon råkade komma så alldeles på galen kant här i världen. Vems var felet? Var det den mannens, som ville förföra henne i skogen en sommardag? Ack, vad har mannen för uppgift gent emot kvinnan annat än att förföra henne, det må nu ske i skogen eller i brudsängen, och sedan hjälpa och stödja henne i allt, som följer av förförelsen. Vems var då felet – var det prästens? Han hade ju bara begärt henne, som myriader män ha begärt myriader kvinnor, begärt henne i tukt och ära till på köpet, som det heter på hans besynnerliga språk – och hon hade samtyckt, utan att veta eller förstå, bara i förtvivlan och under påverkan av den besynnerliga begreppsförvirring som hon hade växt upp i. Hon var inte vaken då hon gifte sig med den människan, hon gjorde det i sömnen. I drömmen sker ju ofta de besynnerligaste saker, och de förefalla fullkomligt naturliga och vanliga – i drömmen. Men då man vaknar och erinrar sig vad man har drömt, häpnar man och gapskrattar eller ryser. Nu har hon vaknat! Och föräldrarna, som dock borde ha vetat vad ett äktenskap är och som likväl gävo sitt samtycke och kanske till och med voro förtjusta och kände sig smickrade – voro de vakna? Och prästen själv: hade han inte den ringaste känsla av det onaturliga och grovt oanständiga i sitt förehavande?

Aldrig har jag haft en så stark känsla av att moralen är en karusell, som går runt. Det visste jag egentligen förut, men jag hade alltid tänkt mig, att svängningstiderna måste vara sekler eller tidevarv – nu föreföllo de mig

som minuter och sekunder. Det skimrade för mina ögon, och som den enda ledtråden genom häxdansen förnam jag åter en gång rösten i mitt inre, rösten som viskade mellan tänderna: akta dig, präst!

*

Mycket riktigt. Han kom på mottagningstimmen. Det klack till i mig av en plötslig och hemlig munterhet, när jag öppnade dörren och såg honom sitta därute i väntrummet. Det var bara en patient före honom, en gammal fru som ville ha ett recept förnyat – så blev det hans tur. Han bredde ut rockskörten¹³ och tog med långsam värdighet plats i samma soffhörn, där hans hustru hade suttit uppkrupen några timmar förut.

Han började naturligtvis med att prata en massa strunt, som vanligt. Det var nattvardsfrågan¹⁴ han underhöll mig med. Hjärtfelet kom bara fram i förbigående, i en bisats, och jag fick det intrycket att han egentligen hade kommit för att höra min mening som läkare angående den heliga nattvards¹⁵ hälsofarlighet, som nu är under debatt i alla tidningar till omväxling med storsjöödjuret. Jag har inte följt med denna diskussion, jag har nog då och då sett en artikel om saken i en tidning och läst den till hälften, men jag var långt ifrån orienterad i ämnet, och det blev i stället pastorn som fick utveckla frågans läge för mig. Vad skall man göra för att förebygga smittoöverföring vid kommunionen¹⁶? Det var frågan. Pastorn beklagade mycket att en sådan fråga hade blivit väckt; men nu var den en gång väckt och måste besvaras. Man kunde tänka sig åtskilliga lösningar på frågan. Det enklaste vore kanske att det för varje kyrka anskaffades ett antal små bägare, som av klockaren kunde rengöras vid altaret efter var omgång – men det skulle bli dyrt; kanske till och med omöjligt för fattiga landsförsamlingar att anskaffa ett tillräckligt antal silverbägare.

Jag anmärkte i förbigående, att det i vår tid, då det religiösa intresset befinner sig i stadigt stigande, och då det anskaffas massor av silverbägare till varenda velocipedtävlan¹⁷, väl inte borde vara omöjligt att anskaffa

¹³ *rockskört*: den nedre delen på en rock

¹⁴ *nattvardsfrågan*: Enligt Hjalmar Söderbergs egna kommentarer till texten diskuterades hälsorisker förknippade med nattvarden i pressen under 1890-talet.

¹⁵ *nattvarden*: kristen ceremoni, att dricka lite vin och äta en kaka som symboliserar Jesus blod och kött

¹⁶ *kommunionen*: nattvarden

¹⁷ *velociped*: cykel

alldeles likadana bågare till ett religiöst ändamål. För resten kan jag inte erinra mig, att det i instiftelseorden till nattvarden förekommer ett enda ord om silver, men den reflexionen behöll jag för mig själv. – Vidare hade man tänkt sig den möjligheten – fortfor prästen – att varje nattvardsgäst kunde medföra sin bågare eller sitt glas. Men hur skulle det se ut, om den rike kom med en konstnärligt arbetad silverbågare och den fattige måhända med ett brännvinsglas?

Jag tyckte för min del att det kunde se ganska pittoreskt¹⁸ ut, men jag teg och lät honom fortsätta. – Vidare hade en präst av den moderna, frisinna riktningen föreslagit att taga in vår frälsares blod i kapslar. – Jag undrade först om jag hade hört rätt: i kapslar, som ricinolja? – Ja, i kapslar, kort sagt. Och slutligen hade en hovpredikant konstruerat en alldeles ny sorts nattvardskalk¹⁹, tagit ut patent på den och bildat ett aktiebolag – pastorn beskrev den utförligt för mig, den tycktes vara byggd på ungefär samma idé som trolleriprofessorernas glas och buteljer²⁰. – Nå, pastor Gregorius är för sin del ortodox²¹ och inte det ringaste frisinna, dessa nyheter förefalla honom därför allesammans högst betänkliga²², men bacillerna äro ju också betänkliga, och vad skall man göra?

Bacillerna – det gick upp ett ljus för mig då jag hörde honom uttala detta ord. Jag kände alldeles tydligt igen tonfallet, jag erinrade mig att jag hade hört honom tala om baciller någon gång förut, och det stod med ens klart för mig, att han led av den sjukdom som kallas bacillskräck. Bacillerna stå tydligen i hans ögon på något mystiskt sätt utanför både religionen och den sedliga världsordningen. Det kommer sig av att de äro så nya. Hans religion är gammal, nära nitton hundra år, och den sedliga världsordningen daterar sig åtminstone från århundradets början, från den tyska filosofin och Napoleons fall. Men bacillerna ha kommit över honom på hans ålderdom, alldeles oförberett. De ha i hans föreställning först i dessa yttersta dagar börjat sin obehagliga verksamhet, och det har

¹⁸ *pittoreskt*: charmigt

¹⁹ *nattvardskalk*: bågare att dricka nattvarden ur

²⁰ *butelj*: flaska

²¹ *ortodox*: renlärig; konventionell

²² *betänklig*: som ger orsak till oro

²³ *sedlig*: moralisk

aldrig fallit honom in, att det efter allt att döma fanns massor av baciller också i det enkla lerkrus, som gick bordet runt vid avskedsmåltiden i Getsemane²⁴.

Omöjligt att avgöra, om han är mera får än räv.

Jag vände honom ryggen och lät honom prata medan jag ordnade något i mitt instrumentskåp. Jag bad honom i förbigående att taga av rock och väst, och vad nattvardsfrågan beträffar bestämde jag mig utan långt betänkande för att ge mitt förord åt metoden med kapslarna.

– Jag medger, sade jag, att denna idé i första ögonblicket föreföll litet stötande till och med för mig, oaktat jag inte kan skryta med någon särskilt varm religiositet. Men vid närmare eftertanke måste alla betänkligheter förfalla. Det väsentliga i nattvarden är ju inte brödet och vinet, inte ens kyrksilvret, utan tron; och den äkta tron får naturligtvis inte låta påverka sig av sådana yttre ting som silverpokaler och gelatinkapslar ...

Under de sista orden satte jag stetoskopet till hans bröst, bad honom att vara tyst en liten stund och lyssnade. Det var ingenting märkvärdigt jag fick höra, bara den lilla oregelbundenhet i hjärtrörelserna som är så vanlig hos en äldre man, när han fått den vanan att äta litet mera till middagen än han behöver och att sedan rulla ihop sig på en soffa och sova. Det kan komma ett slaganfall²⁵ en dag, det vet man aldrig, men det är ingen nödvändighet eller ens någon särskilt hotande sannolikhet.

Men jag hade nu en gång föresatt mig att göra ett allvarligt nummer av den här konsultationen. Jag lyssnade mycket längre än jag egentligen behövde, flyttade på hörröret, knackade och lyssnade omigen. Jag märkte hur det pinade honom att sitta tyst och passiv under allt detta – han är ju van att prata jämt, i kyrkan, i sällskap, i sitt hem; han har en avgjord begåvning för att prata, och troligtvis var det just denna lilla talang som först drog honom till hans yrke. Undersökningen var han litet rädd för, han skulle nog helst ha velat fortsätta en stund till med sina nattvards-baciller för att sedan plötsligt se på klockan och rusa på dörren. Men nu hade jag honom där i soffhörnet, och jag släppte honom inte. Jag lyssnade och teg. Ju längre jag lyssnade, desto krångligare blev hans hjärta.

²⁴ *Getsemane*: En plats i Jerusalem där Jesus enligt Bibeln tog farväl av sina lärjungar.

²⁵ *slaganfall*: hjärnblödning, stroke (plötslig förlamning, medvetslöshet eller död)

– Är det allvarligt? frågade han till sist.

Jag svarade icke strax. Jag gick några slag över golvet. Det låg en plan och jäste inom mig, en rätt enkel liten plan i och för sig; men jag har ingen vana vid intrigstycken, därför tvekade jag. Jag tvekade också därför, att planen helt och hållet var byggd på hans dumhet och okunnighet – och var han verkligen dum nog, skulle jag våga? Eller är det för grovt, genomskådar han mig kanske?

Jag avbröt min promenad och betraktade honom ett par sekunder med min allra skarpaste läkarblick. Det gråbleka, slappfeta ansiktet låg i fåraktigt fromma veck, men blicken kunde jag inte fånga, glasögonen reflekterade bara mitt fönster med gardinerna och fikusen. Men jag bestämde mig för att våga. Han må vara räv eller får – tänkte jag – också en räv är dock alltid mycket dummare än en människa. Med honom kunde man bestämt utan risk leka charlatan en liten stund – han tyckte om charlatanfasoner, det märktes tydligt; min tankfulla promenad över golvet och min långa tystnad efter hans fråga hade redan imponerat på honom och gjort honom mjuk.

– Besynnerligt, mumlade jag slutligen liksom för mig själv.

Och jag närmade mig honom på nytt med hörröret:

– Förlåt, tillade jag, jag måste höra efter ännu ett litet tag, för att vara säker på att jag inte misstar mig.

– Ja, sade jag till sist – skall jag döma efter vad jag hör i dag, så är det inte något bra hjärta pastorn har. Men jag tror inte att det är lika dåligt i vardagslag. Jag tror att det har sina speciella skäl att krångla i dag!

Han försökte i en hast göra om sitt ansikte till ett frågetecken, men det ville inte lyckas riktigt. Jag såg strax, att hans onda samvete hade förstått mig. Han gjorde munnen i ordning för att börja tala, kanske för att fråga vad jag menade, men han kom sig inte för, utan hostade bara. Han ville nog helst undgå en närmare förklaring – men det ville nu inte jag.

– Låt oss vara uppriktiga mot varandra, pastor Gregorius, började jag. – Han hoppade till av förskräckelse vid denna inledning. – Pastorn har säkert inte glömt det samtal som vi hade med varandra för ett par veckor sedan med

anledning av er frus hälsotillstånd. Jag vill inte göra någon ogrannlaga²⁶ fråga om hur pastorn har hållit den överenskommelse vi då träffade. Men jag vill bara säga, att om jag då hade vetat hur det var fatt med pastorns hjärta, skulle jag ha kunnat anföra ännu starkare skäl för det råd jag tillät mig att ge. För er fru gäller det hennes hälsa, för längre eller kortare tid; men för pastorn själv kan det lätt gälla livet.

Han såg ohygglig ut, medan jag talade – han fick ett slags färg i ansiktet, men ingenting rött, bara grönt och gredelint²⁷. Han var så förfärligt ful att se på, att jag måste vända mig bort. Jag gick till det öppna fönstret för att få en smula frisk luft i lungorna, men det var nästan mera kvavt ute än inne.

Jag fortsatte:

– Min ordination är enkel och klar: den lyder på skilda sovrum. Jag påminner mig att pastorn inte tycker om det, men det kan inte hjälpas. Det är nämligen inte bara själva den yttersta tillfredsställelsen som i detta fall innebär en stor fara; det är också av vikt att undvika allt som kan egga och hetsa begäret. – Ja, ja, jag vet vad pastorn vill säga: att ni är en gammal man, och dessutom präst; men jag är ju läkare och kan ha rätt att tala öppet med en patient. Och jag tror inte att jag är alltför ogrannlaga om jag påpekar, att den ständiga närheten till en ung kvinna, på natten till, måste göra ungefär samma verkan på en präst som på en var annan man. Jag har ju legat i Uppsala, jag kände rätt många teologer där, och jag fick inte just det intrycket att det teologiska studiet mera än något annat var ägnat att brandförsäkra unga kroppar mot den sortens eldsvåda. Och vad åldern beträffar – ja, hur gammal är det pastorn är? – femtysju år; det är en kritisk ålder. I den åldern är begäret sig likt, ungefär som förr – men tillfredsställelsen hämnar sig²⁸. Nå, det är sant, det finns så många olika sätt att se på livet, och olika sätt att värdera det; och om det vore en gammal vivör²⁹ jag talade med, skulle jag naturligtvis få vara beredd på det från hans synpunkt ganska logiska svaret: det ger jag tusan, det är ingen

²⁶ *ogrannlaga*: taktlös, framfusig

²⁷ *gredelin*: lila

²⁸ *hämnar sig*: få obehagliga följder

²⁹ *vivör*: livsnjutare, festprisse

mening med att försaka³⁰ det som ger livet värde bara för att få behålla livet. Men jag vet ju, att ett sådant sätt att resonera är helt och hållet främmande för pastorns världsåskådning. Min plikt som läkare är i detta fall att upplysa och att varna – det är allt vad jag kan göra, och jag är säker om att nu, då pastorn vet att det gäller allvar, är det också allt som behövs. Jag har svårt att föreställa mig, att det skulle vara i pastorns smak att knall och fall dö samma död som salig³¹ kung Fredrik I, eller nu senast herr Felix Faure ...³²

Jag undvek att se på honom, medan jag talade. Men då jag hade slutat, såg jag att han satt med handen över ögonen och att hans läppar rörde sig, och jag gissade mera än jag hörde: Fader vår, som är i himmelen, helgat varde ditt namn ... Inled oss icke i frestelse, utan fräls oss ifrån ondo ...

Jag satte mig ner vid skrivbordet och skrev litet digitalis³³ åt honom.

Och jag tillade, då jag räckte honom receptet:

– Det är inte heller bra för pastorn att gå i staden hela denna varma sommar. En badsejour³⁴ på sex veckor skulle göra pastorn mycket gott; Porla eller Ronneby. Men då måste pastorn naturligtvis resa ensam.

³⁰ *försaka*: avstå från

³¹ *salig*: här: den avlidne, den döde

³² *Fredrik I* (1676–1751) var kung av Sverige 1720–1751. Han fick flera slaganfall (stroke) och dog till slut av kallbrand. *Félix Faure*, fransk politiker, dog av en stroke i februari 1899.

³³ *digitalis*: läkemedel som utvinns från den giftiga växten fingerborgsblomma, varianter av detta används än i dag vid hjärtproblem

³⁴ *badsejour*: badresa (*sejour* = franska för vistelse)